

Yirmi Üçüncü Söz, İkinci Nükte'deki saray örneğini açıp, sâir cihetlerin izahını yapar mısınız?

"İşte, o şehir ise, hayat-ı içtimaiye-i beşeriye ve medine-i medeniyet-i insaniyedir. O sarayların her birisi birer insandır."

Toplum hayatı bir şehre, her bir insan da bir saraya benzetiliyor.

"O saray ehli ise, insandaki göz, kulak, kalb, sır, ruh, akıl gibi letâif ve nefis ve hevâ ve kuvve-i şehviye ve kuvve-i gadabiye gibi şeylerdir,.."

İnsanın çok farklı yönleri ve çok farklı organları ev halkına benzetiliyor. Bu ev halkı beraber yaşamak zorundadır. Fakat herkes aynı saygınlık ve aynı önemde değildir. Dolayısıyla herkes değerini ve yerini bilmelidir. Bir kısmı efendi yerindedir: Akıl, kalp ve ruh gibi. Bir kısmı bu efendiye hizmetkâr yerindedir: Hayatın devamı için iştihâl bir mideye, neslin devamı için karşı cinse arzulu olmaya ihtiyacımız gibi.

"Her bir insan da her bir lâtifenin ayrı ayrı vazife-i ubudiyetleri var. Ayrı ayrı lezzetleri, elemeleri var."

Her bir latifemizin işi ayrıdır. Lezzeti ve elemi de ayrıdır. Akıl, kalp ve ruh farklı işlerle görevlidir: heva , heves ve şehvetin ayrı işi vardır. Her birinin kendilerine özel zevkleri ve acıları var. Çok zaman nefsin hoşuna giden bir şey kalbe acı vermektedir. Terside doğrudur.

"Nefis ve hevâ, kuvve-i şehviye ve gadabiye, bir kapıcı ve it hükmündedirler."

Damak zevki kapıcı gibidir, içeriye giren çıkanları kontrolle vazifelidir. Zehirli gıdaların girmesine mani olur. İnsandaki gadap, öfke duygusu it gibidir. Sarayı korumakla görevlidir. Dolayısıyla bunların yeri kapıcıdır.

"İşte o yüksek letâifi nefis ve hevâyâ musahhar etmek ve vazife-i asliyelerini unutturmak, elbette sukuttur, terakki değildir."

Akıl, kalp ve ruhun bedensel arzuların ve gadabın hizmetine verilmesi, saraydaki efendinin kendi asıl işini bırakıp hizmetçinin veya itin keyfini gütmeye çalışmasına benzetiliyor. Efendi sürekli kapıcı veya itle düşüp kalkıyorsa o saraydaki yüksek işler ihmale uğruyor demektir.

"Bazı sarayların kapısına bakıyorum; gayet şenlik, parlak bir tiyatro gibi nazar-ı dikkati celb eder, herkesi eğlendirir bir cazibedarlık vardı."

Gafletle bakınca bedensel zevklerini ön plana çıkarmış insanlar oldukça renkli bir hayat sürüyorlar ve imrenilecek zevkler tadıyorlar gibi görünüyor.

"Dikkat ettim ki, o sarayın efendisi kapıya gelmiş, itle oynuyor ve oynamasına yardım ediyor."

Akıl, ruh, kalp gibi bu bedenın efendisi olan çok yüksek yanlarımız, bu efendiye hizmetle görevli basit bedenî zevklerle meşgul.

"Hanımlar yabanî gençlerle tatlı sohbetler ediyorlar."

Sarayın ahlakî yapısının bozukluğunu gösteren bu temsil, insana Allah'ın emanet olarak verdiği çok önemli cihazların, Allah'ın rızasının olmadığı yerlerde kullanılması, yani emanete hiyaneti anlatıyor.

"Yetişmiş kızlar dahi çocukların oynamasını tanzim ediyorlar."

İnsandaki bu çok mühim cihazların oyun ve oyuncak mesabesindeki boş işlere sarfedilmesine işaret ediyor.

"Kapıcı da onlara kumandanlık eder gibi bir aktör tavrını almış,.."

Bedensel zevkler, hayatın devamı için birer hizmetkar iken, bedeni zevkleri için yaşayan insanlar akıl, kalp ve ruhunu bedenî zevklerin hizmetine sunmuşlar demektir. *"Yemek için mi yaşamak? Yoksa yaşamak için mi yemek?"* sorusu bu ayrımı vurgulamaktadır. Bedeni zevkler araçtır, amaç olmamalıdır. Eğer amaç olmuşsa roller değişmiş demektir. Efendi hizmetkar, hizmetkar efendi olmuş demektir.

"O vakit anladım ki, o koca sarayın içerisi bomboş, hep nazik vazifeler muattal kalmış, ahlâkları sukut etmiş ki, kapıda bu sureti almışlardır."

Akıl, kalp ve ruhun işlerinin ihmal edildiği bir insanın, bedenî veya içtimaî hayattaki şatafatlı görünüşü, iç dünyasındaki harabenin ve kokuşmuşluğun perdesidir. İmrenilecek değil tiksiniyecek bir durumdur.

Üstad sonra ehl-i imanın dünyasının tasvirine geçer:

"Sonra geçtim, bir büyük saraya daha rast geldim. Gördüm ki, kapıda uzanmış vefadar bir it ve kaba, sert, sakın bir kapıcı ve sönük bir vaziyet vardı;.."

Gadap-öfke gibi hayatı korumaya yönelik hissiyatlar yerli yerinde kullanılmış azdırılmamış, bedensel zevkler helal bir şekil de tatmin edilmiş ama şımartılmamış. Yani, kapıcıya yetecek kadar ekmek, köpeğe yetecek kadar kemik verilmiş, o kadar.

"Merak ettim, niçin o öyle, bu böyle? İçeriye girdim. Baktım ki, içerisi çok şenlik,.."

Akıl, kalp ve ruh kendi işleri ile meşgul olduklarından dışarıda yani görünürde bedensel ve toplumsal bir sükunet hakimdir. Bu dış sükunet içte hararetli bir faaliyetin habercisidir.

"Daire daire üstünde, ayrı ayrı nazik vazifelerle saray ehli meşguldürler. Birinci dairedeki adamlar, sarayın idaresini, tedbirini görüyorlar,.."

En alt daire kalorifer dairesi, mutfak ve temizlik işlerinin yapıldığı dairedir ve insanın hayatının muntazam bir şekilde devam etmesi yani bedensel hayatımızın sürmesi için gerekli işleri temsil ediyor.

"Üstündeki dairede kızlar, çocuklar ders okuyorlar."

Akıl gibi latifelerin ilimle meşguliyetine işaret ediliyor.

"Daha üstünde hanımlar, gayet lâtif san'atlar, güzel nakışlarla iştilal ediyorlar."

Kalp ve vicdanın kendine has muhabbet-i ilahî gibi yüksek işlerle meşguliyetini anlatıyor.

"En yukarıda efendi (ruha işaret var), padişahla muhabere edip halkın istirahatini temin için,.."

Vahye muhatap olup, bu insan hayatının ve hayata takılı bunca cihazatın nasıl ve nerde kullanılırsa amacına ulaşacağını öğrenme işine işaret ediyor.

"...ve kendi kemâlâtı ve terakkiyâtı için, kendine has ve ulvî vazifelerle iştilal ediyor gördüm."

En nihayet ruhun kendi kemalatı ve yükselişi için beden ötesi yüksek ruhanî vazifelere işaret ediyor...